

Haureellisia naisia vai tavallisia työläisiä?

Irtolaisina 1908–1915 tuomittujen helsinkiläisnaisten kategorisointi ja vastapuhe

Seksuaalisuudesta tuli Suomessa julkinen puheenaihe 1880-luvulla, kun yhteiskunnalliseen keskusteluun nousi siveellisyyskysymys, jota on verrattu merkittävyydeltään torpparikysymykseen tai naisten äänioikeuskysymykseen.¹ Pirjo Markkola on nimenyt sen muutoksen, johon siveellisyyskeskustelu tähtäsi, moraalireformiksi, jonka pyrkimyksenä oli muuttaa suomalaisen yhteiskunnan käsityksiä siveellisesti oikeasta ja väärästä. Siveellisyys merkitsi tässä seksuaalimoraalia ja kyse oli etenkin prostituution vastustamisesta.² Seksuaalimoraali ei ole kuitenkaan siveellisyyden ainoa merkitys. Tuija Pulkkisen ja Antu Soraisen mukaan siveellisyys oli pitkään tavanomainen suomen ja Suomessa käytetyn ruotsin kielen poliittinen ja filosofinen käsite, joka merkitsi hegeliläis-snellmanilaisen käsityksen mukaisesti yleisesti korkeaa moraalisuutta ja poliittista aktiivisuutta. 1800-luvun lopulla merkitys kuitenkin alkoi muuttua selvemmin seksuaalisuuteen viittaavaksi, joskin ainakin vielä 1930-luvulle asti se viittasi yhä myös yleisiin hyviin tapoihin ja eettiseen harkintakykyyn kaikilla elämän osa-alueilla. Koko historian ajan siveellisyyden käsite on kuitenkin liittynyt kiinteästi sukupuolijärjestykseen. Siveettömyys oli käsite, jolla kontrolloitiin etenkin naisten seksuaalista käyttäytymistä.³

1800-luvun lopun Suomessa yhteiskunnallisen huomion prostituutioon kiinnitti muun muassa prostituoitujen suuri määrä

Helsingissä ja huoli sukupuolitautilien, etenkin kupan, leviämisestä. Siveellisyyskysymyksessä aktiivisia olivat erityisesti naiset ja siten se kytkeytyi tiiviisti myös sukupuolten tasa-arvon vaatimukseen ja naisten emansipaatiopyrkimyksiin.⁴ Siveellisyysliikkeitä kohdistui etenkin niin sanotun ohjesääntöisen prostituution vastustamiseen. Ohjesääntöinen prostituutio oli laajasti Länsi-Euroopassa 1800-luvulla vakiintunut toimintatapa, jossa rikoslaki kielsi kyllä ammattihaureuden, mutta rekisteröitymiseen, säännöllisiin sukupuolitauditarkastuksiin ja erinäisiin käytössääntöihin prostituoituja pakottavalla ohjesäännöllä se käytännössä paikallistasolla sallittiin poliisin valvonnassa.⁵ Ohjesääntöisyyden lakkauttamista vaati Suomen järjestökentässä ensimmäisenä Suomen siveellisyysseura, joka oli kansainvälisen siveellisyysliikkeen Suomen osasto, mutta myös naisliikkeen toimijat olivat asiassa erityisen aktiivisia niin Suomessa kuin maailmallakin.⁶ Työläisnaisliikkeessä kiinnitettiin huomiota erityisesti naisten köyhyyteen prostituution taustalla.⁷

Ohjesääntöisyyden kritisoijat katsoivat sen saavan prostituution näyttämään lailliselta elinkeinolta. Käytäntöä pidettiin kristinuskon periaatteiden vastaisena ja sen katsottiin nakertavan yhteiskunnan moraalia ja turmelevan kansan terveyden. Erityisesti naisliikkeelle keskeinen kritiikin kohde oli sukupuolittunut kaksinaismoralismi ja tiukkana vaatimuksena sukupuolten yhdenvertaisuus lain edessä. Vain naiset joutuivat poliisin seurantaan ja alistetuiksi nöyryyttävinä pidettyihin sukupuolitauditarkastuksiin. Prostituution salliminen ohjesääntöisyydellä piti yllä käsitystä, että miehille siveettömyys olisi välttämätöntä. Tarkastusten sijaan prostituutiota vastaan haluttiin taistella pelastustyöllä, kuten turvakoteja perustamalla. Asiaa arvioimaan asetettu komitea päätyi suosittamaan ohjesääntöisyyden lakkauttamista, mutta sukupuolitauditarkastusten lopettamisen sijaan se esitti sukupuolitauditarkastusten tehostamista muilla keinoin.⁸ Lopulta vuonna 1907 ohjesääntöinen järjestelmä kiellettiin Senaatin päätöksellä. Kielto tuli voimaan seuraavana vuonna.⁹

Siveellisyyskeskustelun äänettämiä kohteita olivat naiset, joita kutsuttiin muun muassa prostituoiduiksi, langenneiksi ja hau-

reellisiksi tai haureudelle alttiiksi.¹⁰ Nämä naiset nähtiin ja kohdattiin näiden yleisten, marginalisoivien kategorioiden edustajina ja siten he määrittyivät toisiksi, erotuksena heistä, joiden ääni keskustelussa kuului.¹¹ Heidät tunnistettiin selvästi omaksi ihmisryhmäkseen, vaikkei kategoriaan päätyminen kriteerejä yhteiskunnallisessa debatissa kovin selvästi määriteltykään. Haureellisuusepäilyn perusteella naiset joutuivat sukupuolitautitarkastusten lisäksi myös irtolaiskontrollin kohteiksi, johon tämä artikkeli keskittyy. Tässä artikkelissa tutkin kuuden vuosina 1908–1915 irtolaisuudesta tuomitun ja tästä tuomiosta Senaatin oikeusosastoon valittaneen helsinkiläisnaisen tapauksia¹². Tarkastelen sitä, miten yksittäisiä naisia määritettiin irtolaiskontrollin käytännöissä haureellisiksi. Tutkin, miten naiset nähtiin irtolaisuutta kontrolloineessa Helsingin siveyspoliisissa ja miten heidät siveyspoliisiin teksteissä kategorisoidaan haureellisiksi irtolaisiksi, jotka tulee sulkea työvankilaan. Tältä osin käytän aineistona Helsingin poliisin siveellisyydosastossa tehtyjä dokumentteja, kuten kuulustelupöytäkirjoja, passitusraportteja sekä naisten tekemien valitusten johdosta oikeusosastolle annettuja selvityksiä. Tämän lisäksi lähestyn asiaa naisten näkökulmasta aineistonani valitukset, joita naiset tekivät irtolaistuomioistaan. Miten he kuvasivat itseään ja puolustautuivat tätä haureelliseksi kategorisointia ja työvankilatuomiota vastaan?

Haureellisuuden kontrollikäytännöt 1900-luvun alun Helsingissä

Helsinkiläistä prostituutiota tutkineen Antti Häkkisen mukaan ohjesääntöisyyden lakkauttamisen seurauksena ei ollut prostituution loppuminen tai muut moraalireformin alkuperäiset tavoitteet, vaan tilanne päinvastoin vaikeutui. Valvontakäytännöt säilyivät pitkälti entisellään, mutta sekä prostituoitujen että sukupuolitautitartuntojen määrä kasvoi ja prostituoituna pidettyjen yhteiskunnallinen asema heikkeni entisestään.¹³ Tutkimieni Helsingin siveellisyydspannolisiin arkistojen näkökulmasta katsottuna

näyttää siltä, että haureellisuudesta syytettyjä naisia kohdeltiin mahdollisesti entistä ankarammin.¹⁴ Myös tilastojen mukaan Uudenmaan läänin kaupungeissa naisten irtolaistuomiot kääntyivät nousuun vuonna 1908, eli samana vuonna kuin ohjesääntöisen prostituution järjestelmä lakkautettiin.¹⁵ Vaikka ohjesääntöisyyden lakkautuksen ainoaksi saavutukseksi jäikin siis se, ettei valtiovaltaa enää voitu syyttää prostituution hyväksymisestä kuten aiemmin, ei prostituutio ollut enää maailmansotien välisenä aikana merkittävä yhteiskunnallisen keskustelun aihe.¹⁶

Edelleen haureellisiksi epäiltyjä naisia siis kontrolloitiin samoilla vuoden 1894 kuppatautiasetukseen perustuvilla terveystarkastuksilla, toisia satunnaisesti ja toisia säännöllisesti. Terveystarkastukset toteuttava tarkastustoimisto oli Helsingissä siirtynyt poliisiorganisaatiosta terveyslautakunnan alaiseksi toiminnaksi ja vaihtanut nimensä terveystoimistoksi. Toimintaa kuitenkin toteutettiin edelleen tiiviissä yhteydessä poliisilaitoksen kanssa, joka passitti naisia tarkastuksiin ja toimitti sairastuneita sairaalaan kuten ennenkin.¹⁷ Kuppatautiasetus kuitenkin mahdollisti lähinnä naisten valvonnan, ei niinkään rangaistuksia – vaikkakin pakkohoito kuppasairaalassa muistutti luultavasti huomattavasti rangaistusta. Tärkein menetelmä haureellisina pidettyjen naisten rankaisemiseen olikin irtolaisasetuksen soveltaminen, sillä se mahdollisti työvankilaan passittamisen ilman rikoslain edellyttämiä oikeusprosessia ja todisteita. Irtolaisuus ei nimittäin ollut rikos, vaan elämäntapa, jonka perusteella voitiin tuomita läänin kuvernöörin hallinnollisella päätöksellä, ilman oikeudenkäyntiä, pakkotyöhön työvankilaan. Irtolaisasetusta käytettiin erityisesti prostituoituna pidettyjen kontrolloimiseen juuri siksi, ettei irtolaistuomio edellyttänyt rikoslain tapaan hankalaa toteen näyttämistä.¹⁸

Irtolaisuus tuli käsitteenä lainsäädäntöön Ruotsi-Suomessa 1300-luvulla ja viittasi aluksi joutilasta ja kiertelevää elämää viettäviin, joihin tuli kohdistaa kontrollia. Se oli työvoimapolitiittinen väline, jolla kaikki varattomat, jotka eivät hankkineet vuosipalvelusta, voitiin passittaa sotaväkeen tai pakkotyöhön. Myöhemmin irtolaisuuteen liitettiin yhä enenevässä määrin myös elä-

mäntapaan liittyviä määreitä ja irtolaisuus alkoi saada rikollisen leiman.¹⁹ Lopullisesti irtolaisuus marginalisoitui pahantapaisuudeksi elinkeino- ja muuttovapauden myötä, kun palveluspakkoa ja laillisen suojelun järjestelmää ei enää ollut.²⁰ Vuoden 1883 irtolaisasetuksen mukaan irtolaisuudesta tuomitseminen edellytti elatuksen puutteen, työttömyyden ja kuljeskelun lisäksi siveetöntä elämäntapaa.²¹ Se oli voimassa aina vuoden 1936 loppuun asti, jonka jälkeen irtolaisuudesta tuli uuden irtolaislain myötä osittain huoltotoimen alaan kuuluva asia.²²

Irtolaisasetuksessa irtolaisuuden tunnuspiirteeksi määritely siveettömyys on merkitykseltään kiinnostava. Vuoden 1883 irtolaisasetuksessa siveettömyys merkitsi pahantapaisuutta, yleisesti hyvien tapojen kanssa ristiriidassa olevaa elämäntapaa.²³ Sitä käytettiin siis laajemmassa merkityksessä, kuin vain seksuaalimoraaliin viitaten, vaikkakin seksuaalimoraali olikin itsestään selvä osa siveellisyyttä.²⁴ Selkeimmin siveettömyyden katsottiin tulevan esille juopotteluna ja naisten kohdalla haureellisuutena, erityisesti ammattihaureuden harjoittamisena. Mutta myös esimerkiksi susiparina eläminen tai asunnon antaminen juopuneiden kokouspaikaksi olivat irtolaisasetuksen tarkoittamaa siveetttömyyttä.²⁵

Irtolaisten sekä muiden haureellisiksi epäiltyjen naisten valvonnasta vastasi asetusten mukaan kaupungeissa poliisi. Helsingin poliisiin oli perustettu erillinen siveellisyyssosasto vuonna 1898, jonka tehtävänä oli muun muassa irtolaisten valvonta, kupataudin leviämisen estäminen ja siveellisyyssrikosten ennaltaehkäisy. Siveyspoliisiksi kutsuttu siveellisyyssosasto toteutti irtolaiskontrollia yhteistyössä järjestyspoliisin kanssa. Usein pidätyksen suoritti järjestyspoliisi, joka toimitti pidätetyn siveyspoliisin käsiteltäväksi. Siveyspoliisi piti irtolaisuutta silmällä muun muassa saamiensa ilmoitusten ja vihjeiden perusteella sekä partioimalla tietyillä alueilla ja tapahtumissa, joissa arveltiin ilmenevän siveetttömyyttä.²⁶

Ensimmäisen irtolaispidätyksen myötä siveyspoliisissa pidettiin kuulustelu, jossa selvitettiin pidätetyn taustaa ja päätettiin mahdollisesta toimenpiteestä. Se saattoi olla varoitus siveys-

osastossa tai Vaivahoitohallituksessa, joista jälkimmäinen oli irtolaisasetuksessa määrätty jatkotoimenpiteiden edellytykseksi. Toistuvien varoitusten jälkeen irtolaisena pidetty passitettiin läänin kuvernöörin tutkittavaksi lääninvankilaan. Kuvernööri perusti ratkaisunsa suorittamaansa kuulusteluun sekä poliisin passitusraporttiin, jossa kuvailtiin useimmiten ympäripyöreästi henkilön viettäneen työtöntä, kuljeksivaa ja epäsiveellistä elämää, sekä kerrottiin aiempien varoitusten ja mahdollisten tuomioiden määrä. Kuvernööri saattoi vapauttaa tutkitun, lähettää ulkopaikkakuntalaisen kotipaikalleen, antaa varoituksen tai tuomita irtolaisen yleiseen työhön. Yleinen työ merkitsi aikaa työvankilassa ja helsinkiläisten naisten kohdalla sijoituspaikkana oli lähtökohteisesti Hämeenlinnan kuritushuone ja työvankila. Käytännössä kyseessä oli siis vankeusrangaistus ilman rikosta tai oikeudenkäyntiä.²⁷ Vain murto-osa tutkituista kuitenkin tuomittiin, joskin nainen todennäköisemmin kuin mies, joita taas lähetettiin tutkittavaksi moninkertaisia määriä.²⁸ Tutkintaan lähettäminen näyttääkin olleen osa siveyspoliisin rangaistuskäytäntöä, jota toteutettiin, vaikkei tuomion saamiseen olisi uskottukaan.

Aineistona valituksia tehneiden naisten tapaukset

Lääninkuvernöörin antamasta työvankilatuomiosta oli oikeus valittaa Senaatin oikeusosastoon.²⁹ Vuosina 1908–1916 tuomiossaan valittikin yhteensä kuusi helsinkiläistä naista, joista yksi valitti kahdesta eri tuomiosta. Valitukset koskivat vuosina 1908–1915 määrättyjä irtolaisuomioita.³⁰ Tämän artikkelin aineisto muodostuu näiden kuuden naisen tapauksista, joita koskien olen tutkinut oikeusosaston valitusakteja sekä siveyspoliisin kuulustelupöytäkirjoja. Valitusaktit sisältävät valituskirjeen ja valituksenalaisen päätöksen lisäksi myös valituksen johdosta annettuja selvityksiä, kuten kopion kuulustelupöytäkirjasta siihen asti.³¹ Siveellisyysspoliisin kuulustelupöytäkirjat sisältävät naisen henkilötiedot, lyhyen elämänhistorian ja aiemmat tuomiot. Lisäksi kuulustelupöytäkirjaan kirjattiin kaikki ensimmäistä kuulustelua

seuraavat irtolaispidätykset ja passitukset, jopa vuosikymmenien ajan.³²

Tämän artikkelin aineistona on kuusi kuulustelupöytäkirjaa, seitsemän siveellisyysosaston kirjoittamaa passitusta irtolais-tutkintaan, yksi tutkittavan kirjelmä kuvernöörille tutkinnan aikana, kahdeksan valitusta tutkintaa seuranneista tuomioista sekä viisi siveellisyysosaston selvitystä valitusten johdosta.³³ Kolmen naisen osalta olen tutkinut kuulustelupöytäkirjat koko siltä ajalta, kun he ovat olleet siveellisyyspoliisin valvonnassa ja ne sisältävät merkintöjä vuosilta 1900–1924.³⁴ Toisten kolmen osalta nämä alkuperäiset kuulustelupöytäkirjat ovat kuitenkin huoltoliisiin arkistosta kadonneet ja käytössäni on ollut ainoastaan kopiot, jotka siveellisyysosasto on liittänyt valituksen johdosta antamiinsa selvityksiin. Heidän osaltaan tiedot siis päättyvät valituksen tekoajankohtaan, enkä tiedä, mitä valitusprosessin jälkeen on tapahtunut. Yhtä naisista on käsitelty irtolaisena jo ennen siveellisyysosaston perustamista, mutta kuulustelupöytäkirja alkaa vasta vuodesta 1900, hänen palattuaan viiden vuoden jälkeen Pietarista Helsinkiin.³⁵

Siveyspoliisin asiakirjat ovat viranomaisten tuottamia kontrolliaineistoja, joita tulkittaessa on otettava huomioon niiden syntyyn vaikuttaneet tavoitteet. Antti Häkkinen muistuttaa, että viranomaisten intressinä oli kuvata kontrollin kohteena olevien henkilöiden tilanteet, taustat ja olosuhteet siten, että irtolaisasetuksen ehtojen osoitettiin täyttyvän ja lääninkuvernööri saattoi tuomita tutkintaan passitetun. Siksi kuvausten totuudenmukaisuuteen on syytä suhtautua kriittisesti. Toisaalta kuulusteltavan pyrkimyksenä oli kiistää irtolaisuus ja pyrkiä harhauttamaan viranomaista, joskin siinä onnistuminen oli tarkan valvonnan ja dokumentoinnin vuoksi vaikeaa. Kuulustelupöytäkirjojen sisältämän elämänhistorian osalta ainoa tietolähde oli yleensä kuulusteltu itse.³⁶ Tässä artikkelissa keskityn analysoimaan sitä, minkälaista kuvaa siveyspoliisin dokumenteissa näistä naisista rakennetaan. Keskeistä ei siten ole niinkään se, mitä dokumentoinnin taustalla olleissa tilanteissa todella tapahtui vaan se, mitä dokumentoinnilla tehtiin.

Alistetussa asemassa olevien kirjelmät vallanpitäjille ovat lähteinä toisenlaisia kuin viranomaisten tuottamat aineistot. Suomessa Kirsi Vainio-Korhonen on tutkinut irtolaisnaisten valituksia 1800-luvun alkupuoliskolta ja saman tyyppisinä lähteinä voidaan pitää myös naisten köyhäinhuollolle kirjoittamia kirjeitä, joita Matias Kaihovirta on tutkimuksessaan käyttänyt.³⁷ Olen valinnut aineistoksi juuri valituksen tehneiden naisten tapaukset siksi, että valituskirje antaa viranomaisten tuottamiin kontrolliaineistoihin verrattuna mahdollisuuden myös naisen oman näkökulman tavoitteluun. Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, missä määrin tämä on mahdollista. Englantilaisten köyhäinavun anojien kirjeiden kohdalla on tutkimuksissa pohdittu kirjeiden ajoittaisen kaavamaisuuden sekä todellisen kirjoittajan merkitystä niiden käyttämiselle lähteinä.³⁸ Thomas Sokollin mukaan erityisesti on syytä ottaa huomioon se, että tällaiset kirjoitukset ovat pohjimmiltaan strategisia tekstejä, joilla on selvä tarkoitus. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö tekstit sisältäisi muuta kuin strategisia argumentteja ja tulisi siten kertoneeksi jotain myös valituksen tekijän kokemuksista ja asenteista.³⁹

Valtaosa irtolaistuomioista tehdyistä valituksista ei ole tuomitujen omakätisesti kirjoittamia, vaan tyyppillisesti kirjoittajina ovat toimineet esimerkiksi vankilan kirjanpitäjät tai apulaistirehtöörit, osaavat kanssavangit sekä lakimiehet tai muut oikeusoppineet.⁴⁰ Tässä artikkelissa tutkituissa tapauksissa valituksia ovat naisille kirjoittaneet kaksi lääninvankilan apulaistirehtööriä⁴¹ ja kolme oikeusoppinutta⁴². Yhdessä tapauksessa valituksen kirjoittajaa ei ole tiedossa⁴³, ja yksi naisista on todennäköisesti kirjoittanut valituksia myös itse.⁴⁴ Tietystä kaavamaisuudesta, kuten muodollisista aloituksista ja lopetuksista, käy ilmi, että myös sisällön muotoiluun on saatu asiantuntevaa apua. Samankin kirjoittajan eri henkilöille tekemät valitukset ovat kuitenkin keskenään erilaisia niin sisällöltään kuin sävyiltään.⁴⁵ Lisäksi osa valituksista sisältää kuvauksia yksittäisistä tapahtumista sekä hyvin henkilökohtaisiakin kertomuksia. Olen päätellyt, että valituksenkirjoittajat ovat antaneet naisille ennen kaikkea muotoseikkoihin ja osittain myös

säädöksiin liittyvää apua, mutta valitusten sisällöissä kuuluvat myös naisten omat äänet.

Koska valitukset on kirjoitettu vankilaan joutumisen välttämiseksi ja ovat siten osa naisten selviytymisstrategiaa, niiden ei ole syytä olettaa kuvaavan naisten kokemuksia ja tunteita sellaisinaan. Enemmän kuin kokemukertomuksina, tulkitseminen valituskirjeitä yhtenä naisten vastarinnan muotona. Ymmärrän irtolaiskontrollin valtasuhteena, jossa ihminen objektivoidaan ojennuksen tarpeessa olevaksi irtolaiseksi, johon kohdistetaan sopeuttavia toimenpiteitä. Koska tällainen vallankäyttö on pyrkimystä vaikuttaa toimintaan, se on riippuvaista vallankäytön kohteen toiminnasta ja kohteella on näin mahdollisuus myös toisen toimimiseen ja vastarintaan.⁴⁶ Vaikka valitukset menivät harvoin läpi, valituskirjeillä naiset puolustivat itseään alistetusta ja usein melko epätoivoisesta asemastaan huolimatta. Tässä artikkelissa tutkin tätä vastarintaa tarkastelemalla naisten valituskirjeissään tuottamaa vastapuhetta heihin kohdistetulle marginalisoivalle kategorisoinnille.

Ymmärrän prostituoidun, irtolaisen tai haureellisen naisen kategorioina, joita luodaan sosiaalisissa käytännöissä. Tämän lähtökohdan taustalla on etnometodologiseen tutkimusperinteeseen nojaava kategorioiden tutkimus, jossa korostetaan ihmisten keskinäisen toiminnan merkitystä yhteisesti jaetun sosiaalisen ja moraalisen järjestyksen rakentumisessa ja kategorisointia sen välineenä. Ihmisten kategorisointi on neutraalin kuvauksen sijaan toimintaa ja tekoja, jolla on aina seurauksia. Kategorisoidulla ihmisillä heille muun muassa tuotetaan marginaalisia identiteettejä ja ihmisryhmiä luokitellaan normaalista poikkeavaksi.⁴⁷ Etsin aineistosta haureellisen naisen ja prostituoidun kategorian rakentamista. Samalla kun etsin aineistoista marginaalia ja poikkeavuuden määrittelyjä, tulee väistämättä esille myös se normaali, johon nämä suhteutetaan. Näiden naisten haureellisuuden ja siveettömyyden kuvaukset kertovat siis normien rikkomuksina myös siitä, millaista siveellisyyttä työläisnaiselta odotettiin.

Sen lisäksi, että kategorioita rakennetaan sosiaalisissa käytännöissä, niitä voidaan myös haastaa tai purkaa. Vastapuheeksi

voidaan kutsua sellaisia puhetapoja, joilla pyritään horjuttamaan vallitsevia määrittelytapoja. Se on vastaamista ja vastustamista, eli reagointia, jonka kohteena ovat nämä vakiintuneet kategorisoinnit ja kategoriat.⁴⁸ Marginaalin asetettujen ihmisten kohdalla on kyse erityisesti siitä, miten he kyseenalaistavat, kieltävät ja pyrkivät muuttamaan heihin kohdistettuja määritelmiä, suorasti tai epäsuorasti.

Olivatko valituksia tehneet naiset sitten jollain tapaa poikkeuksellisia muihin irtolaisina pidettyihin naisiin nähden? Ilman vertailevaa aineistoa siitä ei saada tarkkaa käsitystä, mutta vaikuttaa siltä, että valituksia tekivät ne naiset, jotka olivat siveyspoliisin kanssa tekemisissä paljon. Irtolaiskuulusteluihin nimittäin päädyttiin usein myös vain kertaalleen tai satunnaisesti ja valtaosa kuulustelluista ei saanut koskaan yhtään tuomiota⁴⁹. Yksittäiseksi jääneissä pidätyksissä oli usein kyse joko poliisin erehdyksestä tai siitä, että nainen lähti Helsingistä tai lopetti varoituksen aiheuttaneen elämäntavan.⁵⁰ Oletettavasti tuomituistakin osalle ensimmäinen tuomio jäi myös viimeiseksi. Vuosina 1908–1916 Suomessa työvankilaan tulleista naisista vuosittain vähintään neljännes, jopa yli puolet, eivät olleet aiemmin olleet yleisessä työssä tai saaneet minkäänlaista muutakaan rangaistusta.⁵¹ Tutkimani valituksia tehneet naiset edustavat siten jonkinlaista irtolaisuusilmiön näkyvää marginaalia, sillä he tulivat pidätetyiksi toistuvasti ja kaikilla oli elinaikanaan useampia työvankilatuomioita, osalla myös rikostuomioita.

Kaikki tutkimieni tapausten naiset olivat naimattomia. Viisi naisista oli muuttanut Helsinkiin muualta, heistä neljä maaseudulta. Kaikki olivat työskennelleet jossain vaiheessa joko palvelijattarina, ompelijoina tai tehtaantyyppinä. Tiedot naisten koulustaustasta ovat puutteellisia, mutta kaikki ovat käyneet rippikoulun. Kaksi naista, joiden kohdalla koulutuksesta oli tietoa enemmän, olivat käyneet kansakoulua, toinen kaksi vuotta ja toinen myös ylemmän kansakoulun. Näiltä osin he eivät erotu prostituoituina pidettyjen naisten joukosta. Huomattavaa kuitenkin on, etteivät he eronneet myöskään yleisesti Helsinkiin muuttajien valtavirrasta, sillä prostituoituina pidetyt naiset olivat Helsingissä

ylipäänsä taustoiltaan hyvin samankaltaisia kuin muutkin Helsinkiin muuttavat naiset.⁵²

Kuvaan artikkelissani ensin naisten taustoja ja sitä, miten he päätyivät siveyspoliisin kirjoihin ja mitä heidän ajastaan irto-laiskontrollin kohteena tiedetään. Sen jälkeen siirryn analyysiini naisten kategorisoinnista ja vastapuheesta. Olen lukenut aineistoa kahdesta suunnasta, etsien siveyspoliisin ja naisten näkemyksiä. Siveyspoliisin näkökulmasta olen merkinnyt aineistosta kohdat, joissa siveyspoliisi kuvailee naisia ja näiden tekemisiä sekä perustelee kiinniottoja ja vankilaan passituksia. Naisten näkökulmasta olen merkinnyt aineistosta kohdat, joissa naiset kuvailevat itseään ja asemaansa sekä perustelevat vapautuspyyntöjään. Tämän jälkeen olen teemoitellut aineistosta löytämiäni kuvauksia, joita analysoin kategorisointeina ja vastapuheena. Pysin vastaamaan kysymyksiin siitä, miten naisia kategorisoitiin siveyspoliisin dokumenteissa ja miten he valituksissaan itse kategorisoivat itseään toisin. Lopuksi pohdin leimatun identiteetin ja prostituoidun kategorian merkitystä.

Valituksia tehneet naiset, keitä he olivat?

Tutkimistani naisista viisi oli päätynyt siveyspoliisin kirjoihin 15–28-vuotiaana ja viimeistään viiden vuoden kuluessa Helsinkiin saapumisestaan. Vain yksi naisista päätyi siveyspoliisin kirjoihin vanhempana, 38-vuotiaana. Kolme naisista oli aviottomia tyttäriä ja toisten kolmen vanhemmat olivat naimisissa. Talollisentytär Sofia kertoi kuulustelussa asuneensa vanhempiansa luona Ylistarossa 22-vuotiaaksi asti, jonka jälkeen hän oli ollut vuosia Ruotsissa palveluksessa, ennen kuin saapui Helsinkiin.⁵³ Ainan vanhemmat olivat itsellisiä ja Alman isä muurari.⁵⁴ Amandan naimaton äiti oli talollisentytär Ikaalisista, joka myöhemmin avioitui sekatarvakauppiaan kanssa ja Lempin naimaton äiti oli tehtaantöntekijä.⁵⁵ Annan naimattomasta äidistä kirjattiin kuulustelupöytäkirjaan vain tämän olevan mielisairas.⁵⁶

Vain yhdellä naisista oli itsellään lapsi. Alma oli syntyjään Helsingistä. Hän päätyi siveyspoliisin kirjoihin 18-vuotiaana ja 23-vuotiaana hän synnytti aviottoman lapsen. Vielä neljä kuukautta ennen lapsen syntymää Alma oli pidätetty humalassa kadulta, mutta sen jälkeen merkinnät hetkeksi loppuvat. Lapsen ollessa hiukan yli vuoden ikäinen pidätykset alkavat taas, ja jokaisessa Alman todetaan olevan humalassa. Lapsi on vain puolentoista vuoden ikäinen, kun Alma ensimmäisen kerran tuomitaan irtolaisena työvankilaan kolmeksi kuukaudeksi. Muutaman kuukauden jälkeen vapautumisestaan Alman juuri kaksi vuotta täyttänyt tytär otetaan vaivaishoidon huostaan. Samana kesänä Alma pidätetään kauppatorilta, jossa hän juopottelee yhdessä äitinsä kanssa. Äiti päätyy jossain vaiheessa köyhäintaloon ja kuolee siellä. Alman kuulustelupöytäkirjan viimeinen merkintä kertoo, että myös Alma otetaan 34-vuotiaana köyhäintaloon, mielisairasosastolle.⁵⁷

Useimmilla naisista on irtolaispidätyksiä useita ja pitkältä ajalta. Lähes kaikki kuulustelupöytäkirjat sisältävät kymmeniä merkintöjä useiden vuosien ajanjaksolla. Ainoastaan Amandan, joka vietti välillä pitkiä aikoja Pietarissa, kuulustelupöytäkirjassa oli merkintöjä vain yksitoista.⁵⁸ Pisin kuulustelupöytäkirja on Lempillä. Tamperelaisen tehtaantyöntekijän avioton tytär päätyi siveyspoliisin kirjoihin heti saapuessaan Helsinkiin 15-vuotiaana. Seuraavien 22 vuoden aikana hänet pidätettiin reilusti yli 100 kertaa ja tuomittiin työvankilaan irtolaisena kymmenesti. Viimeinen merkintä kuulustelupöytäkirjassa kertoo, että mielisairaaksi todettu Lempi otettiin 36-vuotiaana Nikkilän mielisairaalaan.⁵⁹

Kaikkien naisten kuulustelupöytäkirjoissa mainitaan terveystoimiston tarkastukset, eli heitä passitettiin sukupuolitauditarkastuksiin joko ajoittain tai säännöllisesti. Ainakin neljä naisista päätyi toistuvasti myös Kumpulan sairaalaan, jossa hoidettiin sukupuolitauteihin sairastuneita, erityisesti haurellisina tai haurellisuudelle alttiina pidettyjä naisia.⁶⁰ Heidät haluttiin ensinnäkin eristää muista potilaista, miehistä ja turmeltumattomista naisista.

Myös kuppatautiasetus määräsi hoitamaan heitä pakkohoidossa sairaalassa.⁶¹

24-vuotias Aina päätyi Kumpulaan jo kolmannen pidätyksen jälkeen, kesällä 1911. Aina oli saapunut Helsinkiin 3 vuotta aiemmin ja työskennellyt ajoittain tupakkatehtaalla, mutta kevästä asti hän oli ollut työtön ja siveyspoliisin valvonnassa. Kumpulan sairaalassa naiset joutuivat tiukkojen sääntöjen alaisiksi, joihin monen oli vaikea sopeutua.⁶² Jo kolmantena sairaalapäivänä Aina tuotiin sairaalasta poliisiasemalle hänen käyttäytyttyään hallitsemattomasti. Aina vietti yön putkassa, sai seuraavana päivänä varoituksen ja palautettiin sairaalaan. Seuraavien kolmen vuoden aikana Aina joutui Kumpulaan useasti ja yhteensä kahdeksan kertaa poliisi haki hänet sieltä sopimattoman käytöksen, väkivaltaisuuden tai karkaamisyritysten vuoksi. Kerran asia siirrettiin jopa rikosasioita hoitavaan etsiväosastoon, koska siveyspoliisin mukaan oli syytä olettaa Ainan pyrkivän nostattamaan sairaalassa mellakan. Myös Ainan kuulustelupöytäkirjaan kirjattu tarina päättyy kuppasairaalaan. Viimeinen merkintä kertoo, että siveyspoliisi palautti Töölön ylimääräisestä veneerisestä sairaalasta sopimattoman käyttäytymisen vuoksi tuodun 30-vuotiaan Ainan takaisin Töölöön tämän rauhoituttua.⁶³

Viisi naisista oli kotoisin muualta kuin Helsingistä ja tämä vaikutti siveyspoliisin toimenpiteisiin niin kauan, kunnes nainen oli kirjoilla Helsingissä. Anna oli kotoisin Parikkalan pitäjältä, jossa hänet oli otettu vaivaishoidon huostaan äidin jouduttua mielisairaalaan. Pian vaivaishoidon huostasta päästyään 17-vuotias Anna saapui Helsinkiin ja lyhyiden palvelustyösuhteiden välissä häntä palautettiin toistuvasti vankikyydillä takaisin Savonlinnaan, jossa hän oli kirjoilla. Ulkopaikkakuntalaisena ei saanut helposti työvankilatuomiota, mutta passitus kotipaikalle seurasi usein jo ensimmäisestä pidätyksestä. Anna pyrkikin sinnikkäästi pakenemaan poliiseja aina ikkunasta hyppäämiseen asti. 22-vuotiaana Anna kuitenkin siirsi kirjansa Helsinkiin ja sai pian ensimmäisen työvankilatuomionsa.⁶⁴

Haureellisia naisia ja vaaraksi yhteiskunnalle

Heti ensimmäisten pidätysten syyt viittasivat suoraan tai epäsuorasti haureellisuuteen. Sekä Sofia että Alma olivat olleet myöhäisellä kävelyllä, jonka tarkoitus ilmaistiin suoraan ”luultavasti haureelliseksi”.⁶⁵ Annan oli nähty lähtevän ulos mieshenkilön kanssa ja tarkoitus oli päätelty yksiselitteisesti haureelliseksi.⁶⁶ Amanda oli tuotu vankikyydillä Pietarista, jossa hän oli syyllistynyt irtolaisuuteen oman kotikuntansa ulkopuolella. Jo reilun viikon kuluttua hänet oli tavattu kuljeskelemissa ulkona haureellisessa tarkoituksessa.⁶⁷ Aina oli pidätetty yöllä kadulta, sillä ilmoituksen mukaan hän vietti työtöntä ja epäsiiveellistä elämää.⁶⁸ Lempin pidätyksen syyksi riitti seurusteleminen mieshenkilön kanssa kadulla ilta-aikaan.⁶⁹ Jatkossakin monen pidätyksen syy oli myöhäinen ulkonaolo, jonka poliisi tulkitsi tarkoituspäältä haureelliseksi. Näin naiset jo ensimmäisessä kohtaamisessa instituution kanssa tulivat kategorisoiduiksi haureellisiksi naisiksi.

Haureellisuus tyydyttiin usein poliisin asiakirjoissa ainoastaan toteamaan, eikä se vaatinut tuekseen todisteita tai kuvauksia tapahtumista. Kaikkein tyypillisimmin haureellisuus määrittyi pelkästään sen perusteella, että nainen oli tavattu ulkona yöaikaan, erityisesti tietyillä, prostituutiosta tunnetuilla kaduilla. Myös keskustelu ja seurustelu mieshenkilöiden kanssa saattoi olla ainoa pidätyksen syy. Erikoisempi tapaus oli, kun Aina pidätettiin helmikuuisena aamuyönä 1914 Siltasaarenkadulta, syyksi oli kirjattu se, että Aina oli pukeutunut mieheksi ja pilaili vuokra-ajureiden kustannuksella.⁷⁰ Vain Alma, jonka pidätykset yleensä liittyivät vain päihtymykseen, joutui kiinniotetuksi useamman kerran siten, että perusteena oli haureellisten aikeiden sijaan todistetut tapahtumat. Hänet oli löydetty harjoittamasta sukupuoliyhteyttä miehen kanssa metsästä, kellarista tai porttikongista. Alma oli asunnoton, joka myös voisi olla yksi selitys tapahtumapaikoille.⁷¹

Poliisiraportissa, jolla Amanda passitettiin lääninvankilaan kuvernöörin tutkittavaksi, häntä kuvattiin passituksille tyypilliseen tapaan seuraavasti: ”...hän, joka jo pidemmän aikaa on vietänyt toimetonta ja juopottelevaa mitä suurimmin irstasta, hau-

reellista elämää, ja myös nyt on vailla toimea, on yllä kerrottuna aikana tavattu Pohjoiselta Esplanadinkadulta selvästi haureellisessa tarkoituksessa... ”⁷²

Jo haureelliset aiheet siis riittivät pidätyksiin ja vankilaan pasituksiin. Nimenomaisesti prostituoiduiksi siveyspoliisi määritteli naisia lähinnä valituksiin antamissaan vastineissa silloin, kun nämä olivat ilmoittaneet käyvänsä muissa töissä. Esittäessään todisteita työpaikan puutteesta, siveyspoliisi viittasi naisten ”todelliseen ammattiin”, ”ammattitovereihin” ja nimesi naisia prostituoiduiksi.⁷³ Sofian kohdalla siveysosastossa oli kuitenkin päädytty näkemään vaivaa Sofian todistamiseksi prostituoiduksi. Siveysosastosta kerrottiin konstaapelien käyneen useita kertoja eri vuorokauden aikana Sofian kotona tarkkailemassa, tekikö hän väittämänsä ompelutyötä vai seisoiko ompelukone käyttämättömänä. Prostituutiosta todisti poliisiin mukaan se, että Sofian asunto oli tavalliselle ompelijattarelle hulppea: huone ja keittiö vain omassa käytössä. Lisäksi se tosiasia, että Sofia oli velvoitettu terveystoimiston säännöllisiin terveystarkastuksiin eikä hän ollut anonut oikeutta saapua tarkastuksiin vasta ilta-aikaan työpäivän päätyttyä, todisti poliisille Sofian olevan prostituoitu.⁷⁴

Haureellisen naisen kategoriaan liittyi ajan seksuaalimoraalin vastaiset teot, mutta siihen kytkettiin myös muita määreitä. Poliisin kirjoituksissa naiset määrittyivät holtittomiksi, valehtelijoiksi, työtä vieroksuviiksi ja juopotteleviksi.⁷⁵ Aina ei poliisiin mukaan käynyt mainitsemassaan kahvilassa suinkaan töissä, vaan ainoastaan liehakoimassa merimiehiä.⁷⁶ Alman korostettiin valehdelleen poliisille asuinpaikkansa useaan otteeseen.⁷⁷ Lempiä taas ei saatu poliisiin mukaan todistettavasti koskaan työllistymään missään muualla kuin pakkotyössä ja poliisimestari toivoikin saatteessaan, että valituksen seuraus olisi korkeintaan rangaistus ”turhanpäiväisestä viranomaisten vaivaamisesta”.⁷⁸

Antti Häkkinen on esittänyt aikalaislääkärin arvioon perustuen, että valtaosa helsinkiläisistä prostituoituina pidetyistä naisista oli alkoholisoituneita. Alkoholi liittyi prostituutioon monella tavalla, niin juhlimisena ja laittomana viinanmyyntinä kuin sitäkin kautta, että humalassa oli helpompi liikkua kadulla

ja kestää ympäristön paheksunta.⁷⁹ Tutkimistani naisista monien pidätyskertomuksissa yhdistyvät ja vaihtelevat päihtymys- ja haureellisuussytykset. Toisilla päihtymyspidätykset olivat vain satunnaisia haureellisuuspäätysten joukossa, toisilla päinvas-toin. Joidenkin kohdalla on selvästi nähtävissä päihtymyspidä-tysten tulo kuvaan aikaa myöten, vaikka siveysoaston kirjoihin joutuminen olisikin alkanut pelkistä haureellisuuspäätöksistä.⁸⁰ Vain Sofian kuulustelupöytäkirjassa ei ole kuuden vuoden ja 23 päidätyksen joukossa ainoatakaan mainintaa päihtymyksestä.⁸¹

Tavalliset työläiset siveyspoliisin vainoamina

Valituksissaan naisten kategorisoivat itseään toisin. Olen tunnis-tanut aineistosta vastapuheeksi kaksi kategorisointia, joita naiset tuottivat kirjeissä itsestään. Olen nimennyt nämä tavallisen työ-läisen ja uhrin kategorioiksi.

Naiset kategorisoivat kirjeissään itsensä usein tavallisiksi nai-siksi. He kirjoittivat, etteivät ole käyttäytyneet sen huonommin kuin muutkaan ”vastaavassa tilanteessa” tai kritisoivat joutu-neensa siveyspoliisin leimaamaksi vailla perusteita. Tämä oli tyy-pillisempää kuin esimerkiksi erityisiin olosuhteisiin vetoaminen tai epätavallisen toiminnan perusteleminen. Erityisesti tavalli-suuden osoittaminen kytkeytyi työhön ja tuli esille vetoamisessa työpaikkoihin, joita he kuvasivat kunniallisiksi töiksi. Lähes kaikki naiset vetosivat kirjeissään työhön esimerkiksi silittäjänä, ompelijana, siivoojana, palvelijattarena, kahvilassa tai kaupassa, jotka olivat tyypillisiä työläisnaisten töitä. Työpaikka oli paitsi asetuksen mukaisesti este irtolaisuudesta tuomitsemiselle, myös selvä osoitus kunniallisuudesta muutoinkin. Pyrkimys löytää työtä kaupungin vaikeasta työmarkkinatilanteesta huolimatta, halu ottaa vastaan huonompaakin tilapäistyötä ja yritys tehdä kovasti töitä elämän vaikeuksista huolimatta osoittivat naisten kirjeissä heidän kunniallisuuttaan. Oleellista oli myös itsenäi-nen huolehtiminen omasta toimeentulosta ilman toisten apua.⁸² Tällaisen tavallisen työläisen kategorian rakentamisen tulkitsen

vastapuheeksi prostituoidun eli kunnianttomalla tavalla elantonsa hankkivan naisen kategorialle.

Sofia kirjoittaa valituksessaan keväällä 1912:

Olen tänä aikana elättänyt itseäni ompelutyölläni, niin hyvin kuin pystynyt, sillä yleiset lääkärintarkastukset joihin olen velvollinen alistumaan ja ne loukkaavat käsittelyt, jotka tulevat osakseni poliisien taholta, vaikeuttavat suurissa määrin pyrkimyksiäni hankkia pysyvää asiakaskuntaa, jota voisin palvella ompelutyölläni.⁸³

29-vuotias Anna, joka oli ollut toisen valituksensa kohdalla siveellisyyspoliisin seurannassa jo vuosia, kertoi olevansa silitysliikkeen omistaja. Hän oli saanut vankilanjohtajan avustuksella Vankeusyhdistyksen kautta työtä silitysliikkeestä edellisen vapautumisensa jälkeen ja viisi kuukautta työskenneltyään hän oli päättänyt perustaa oman liikkeen. Liike oli muuttanut moneen kertaan, mutta ajoittain Anna oli työllistänyt liikkeessään jopa kahdeksan muuta naista. Anna esitti vakuudeksi jäljennöksen maistraatin pöytäkirjasta, jossa todettiin otetun vastaan Annan ilmoitus silitysliikkeen perustamisesta.⁸⁴ Sofia oli allekirjoittanut valituksensa ompelijattarena, Lempi vakuuttaa saaneensa vastikään siivoustyön, Aina kertoo työllistyneensä kahvilaan ja Amanda vetoaa ansainneensa leipänsä rehellisellä tavalla.⁸⁵ Alma oli ainoa, joka ei valituksessaan kertonut työpaikasta, vaan vetosi siihen, ettei ollut työpaikkapulan vaivaamasta kaupungista ehtinyt löytää työtä, ennen kuin hänet passitettiin uudelleen vankilaan. Uusi passitus tapahtuikin vain kuukauden kuluttua vapautumisesta.⁸⁶

Ilmeisesti monet työpaikoista olivat seipitettyjä, mutta työn – ja nimenomaan tavallisen, kunniallisen työn – korostaminen kertoo, mistä siveellisyys tuolloin koostui. Tärkeintä siveellisyyden osoittamisessa tuntui olevan työn osoittaminen, ei esimerkiksi haureellisuussyytösten suora kiistäminen. Kirjeissä kunniallista työtä tekevän naisen kategoria usein itsessään poissulki haureellisuuden, eikä kukaan naisista kertonut kirjeissään esimerkiksi selityksiä yöaikaan kadulla liikkumisille. Siveellisyyttä perustellaan siveydellä seksuaalisessa merkityksessä vain yhdessä kir-

jeessä. Ensimmäisessä valituksessaan tuolloin 23-vuotias Anna kertoo, miten hän asunnottomana joutui raiskausyrittäjien kohteeksi saavuttuaan 17-vuotiaana Helsinkiin. Kirjoituksessaan Anna korostaa, miten hän ei suostunut viettely-yrittäjiin ja piti tämän päätöksensä väkivallasta ja kuoleman uhasta huolimatta. Annan siveellisyys tulee siis todistetuksi sillä, ettei hän väkivallasta huolimatta antanut vietellä itseään siveettömyyteen.⁸⁷

Tavallisen työläisen kategorian rinnalla naiset kirjoittivat itseään uhreiksi, erityisesti siveyspoliisin vainon uhreiksi. He kertoivat, miten yksi irtolaistuomio aiheutti oikeudettoman aseman ja johti mielivaltaisiin pidätyksiin. He kertoivat siitä, miten heitä koski käytännössä ulkonaliikkumiskielto iltaisin ja jo yhdeksän jälkeen liikkuminen riitti pidätyksen syyksi. Siveyspoliisin kerrottiin myös vaikeuttavan naisten työtä.⁸⁸ Silitysluoketta pitänyt Anna kertoo, miten poliisi lähestyi jatkuvasti hänen liiketilojensa vuokranantajia ja ilmoitti sekä vuokranantajille että Annan työntekijöille hänen olevan poliisin seurannassa. Annan liike muuttikin tiheästi.⁸⁹ Sofia taas kertoo, miten nöyryyttäviin lääkärintarkastuksiin pakottaminen esti häntä hankkimasta pysyviä asiakkaita, joille ommella.⁹⁰ Naiset kuvaavat myös poliisien henkilökohtaisen vihan olleen vainoamisen taustalla.⁹¹ Vain Aina perusti valituksensa pelkälle työpaikan todistamiselle, eikä syytännyt poliiseja vainoamisesta.⁹²

Naisista vain Anna kategorisoi itsensä uhriksi laajemminkin kuin pelkästään siveyspoliisin toimenpiteiden kohteeksi joutumisen kautta. Anna oli verbaalisesti taitava ja kirjoitti osan valituksistaan mitä ilmeisimmin itse. Kertomalla vaikeasta lapsuudestaan Parikkalan vaivashoidon huostassa, nykyisestä vastuustaan niin mielisairaana äidin kuin tylsämielisen veljenkin elättäjänä sekä avunannostaan toisille pulassa oleville hän kategorisoi itsensä vaikeuksia kohdanneeksi, hyväsydämiseksi ja vastuulliseksi. Anna kertoi, miten tultuaan leimatuksi ja väheksytyksi kotipaikallaan hän oli pakotettu tulemaan Helsinkiin. Palvelustyösuhteiden välissä työttömyys ajoi Annan anastamiseen ja lopulta poliisin vaino myös siveettömyyteen ja sitä kautta mielisairauteen.⁹³

Anna kirjoittaa lokakuussa 1909:

Wangittuna lähettämiset, jotka ensimmäisestä viimeiseen saakka alkuperäisyydestään tukalana ollutta asemaani ovat sitä tukalamaksi tehneet ja syvemmälle rikoksellisuuteen vajottavana olleet, johtivat minut kaikkien mahdollisten toiveiden ulkopuolelle niin että minä sitte mainittun vuosiluvun Heinäk 24 päivänä olin pakotettu antautumaan siveettömyyden uhriksi jonka johdosta syntyneen raskasmielisyyden sairaalaiseksi saattamana minä viisi vuorokautta myöhemmin Tohtori Thermannin suosituksella Uudelle klinikalle hoidettavaksi mainitusta sairaudesta otettiin.⁹⁴

Prostituoidun leima

Kontrollikoneisto on nähnyt nämä naiset haureellisina irtolaisnaisina ja prostituoituina. Näitä kategorioita tehdään ja tuotetaan sosiaalisessa toiminnassa ja käytännöissä, ja irtolaiskontrollin instituutiot ovat toimineet niiden varassa. Kategorisoimalla marginalisoidaan ihmisryhmiä ja kategorioiden näkymättömyys ja itsestäänselvyys lisäävät niiden voimaa. Itsestään selvinä pidettyjä kategorioita voidaan kuitenkin teoilla myös kyseenalaistaa ja purkaa.⁹⁵ Valituskirjeissä irtolaisina tuomitut helsinkiläisnaiset asettuivat haureelliseksi kategorisointia vastaan. He eivät kiistäneet haureellisen naisen kategorian olemassaoloa tai kyseenalaistaneet koko puhetapaa, mutta he kuvasivat itseään toisin ja nousivat puolustamaan itseään osoittamalla itsensä tähän luokkaan kuulumattomiksi. Haureuden harjoittamista he eivät kiistäneet suoraan, vaan kunniallisen työn osoittamisen kautta ja pyrkivät näin osoittamaan olevansa muutakin. Siveyspoliisin asiakirjoissa heidät määritettiin marginaaliin ja heille tarjottiin sen mukainen identiteetti. Valituskirjeissä he pyrkivät asemoimaan itsensä toisin horjuttaen marginaalin rajoja ja neuvotellen itselleen toisenlaisia identiteettejä.⁹⁶ Näin voisi myös heistä kertova tutkimus pyrkiä tekemään.⁹⁷

Irtolaiskontrollia on pidetty naisten osalta pitkälti seksiä myyvien naisten kontrollina. Sen kohteeksi joutuneet naiset on siten usein nimetty prostituoiduiksi ja heidän on oletettu tehneen seksityötä. Myös tämän artikkelin alkuperäinen otsikko nimesi naiset seksityöntekijöiksi, mutta seksityön todentamisen ongelma ja seksityöntekijäksi kategorisoinnin seuraukset jäivät vaivaamaan minua. Tutkimani naiset ovat ihmisiä, jotka kyllä tulivat siveyspoliisin käytännöissä kategorisoiduiksi haureellisiksi ja osa myös prostituoiduiksi. Kaikki naiset eivät kuitenkaan välttämättä myyneet seksiä tai ainakaan kaikkien kohdalla varmuutta ei voida saada muusta kuin siitä, miten heidät kontrollikoneistossa nähtiin. Erityisesti mikäli kaikki terveystoimiston tai siveyspoliisin kontrollin kohteeksi joutuneet naiset sysätään samaan prostituoidun kaatoluokkaan, häivytetään se, että oli mahdollisesti suurikin joukko naisia, jotka eivät asettuneet ajan seksuaalimoraalin ahtaisiin lokeroihin, vaikka hankkivatkin elantonsa laillisin keinoin. Nämä naiset siis saattoivat joutua siveyspoliisin tiukan seurannan kohteeksi siksi, että heihin kohdistettiin rikosepäily, jota ei koskaan tarvinnut selvittää oikeudessa.

Antti Häkkisen mukaan kaikista Helsingin tarkastustoimistossa vuosina 1867–1900 tarkastetuista naisista vain hiukan yli puolet oli virallisesti prostituoituja. Viranomaiset kuitenkin arvioivat salaprostituoituja olevan jopa enemmän kuin virallisia. Häkkinen on epäillyt tämän suuren arvion johtuneen muun muassa siitä, että sukupuolitaudit ja prostituutio liitettiin niin tiukasti yhteen, että jo pelkkä epäily taudista ja kertaalleen tarkastettavana käyminen usein leimasi naisen viranomaisen silmissä prostituoiduksi.⁹⁸ Myös tämän artikkelin tapauksissa tarkastusten piirissä olemista on poliisissa pidetty osoituksena prostituutiosta.

Toinen vastaava leimaavuus liittyi naisten liikkumiseen julkisilla paikoilla ilta- tai yöaikaan. Yleisenä käsityksenä pidettiin, ettei kunniallisia naisia liikkunut yksinään Esplanadilla tai muilla prostituutiosta tunnetuilla kaduilla. Huomattava määrä aiheettomia irtolaispidätyksiä liittyikin siihen, että siveyspoliisi päätteli hämärän aikaan liikkuvan naisen automaattisesti olevan epäilyttävissä aikeissa.⁹⁹ Tämän toteaa valituksessaan myös

Anna, joka kertoo tulleen useimmiten pidätetyksi illalla seitsemän ja yhdeksän välillä, ”jolla ajalla liikkuminen on Vaivahoitohallituksen varoituksella rangaistu rikoksena”.¹⁰⁰ Tämä tietysti merkitsi myös sitä, ettei kunniallinen nainen voinutkaan iltaisin ja öisin kulkea kadulla saamatta ikävää epäilystä ylleen.¹⁰¹ Näin prostituoidun leimalla hallittiin kaikkia naisia. Aiheettomiksi todetut prostituutioepäilyt myös kohdistuivat alimpien yhteiskuntaluokkien naiseen huomattavasti useammin kuin parempiosaisiin, myös suhteutettuna siihen, minkälaisista taustoista virallisesti prostituoituna pidetyt todellisuudessa tulivat¹⁰².

Olen päättänyt artikkelissani käsittelemään naisia haureellisiksi kategorisoituna sen sijaan, että kutsuisin heitä prostituoituiksi tai seksityöntekijöiksi. On selvää, että naiset rikkoivat sukupuolija seksuaalimoraalisia normeja. Vielä 1900-luvun alussakaan ei kuitenkaan välttämättä ollut kaikkein oleellisinta, oliko avioliiton ulkopuolisen seksuaalisen toiminnan kehyksenä esimerkiksi taloudellinen hyöty, väkivallan uhka vai naisen oma seksuaalinen halu, vaan nämä sulautuivat kaikki samaksi epäsideelliseksi.¹⁰³ Yksi nykyajan seksuaalimoraalisessa keskustelussa korostuva kysymys, joka yhä jakaa rajusti naisliikettä, on seksin vastikkeellisuus. Tätä kysymystä ei kuitenkaan ole syytä varauksetta tuoda oleellisimmaksi tekijäksi historiallisia toimijoita tutkittaessa.

Prostituoidulla on voitu tarkoittaa laveasti naista, joka on rikkonut aikansa siveellisyyksivistä tavalla tai toisella. Monenlaisiin täysin seksuaalisuuteen liittymättömiinkin normirikkomuksiin liitetty naisten kohdalla helposti epäily naisen seksuaalimoraalin löyhyydestä, erityisesti köyhien ja työväenluokkaisen naisten kohdalla. Populaari esimerkki tästä on 1880-luvulla Itä-Lontoossa Viiltäjä-Jackinä tunnetun sarjamurhaajan uhriksi joutuneet naiset, joiden kerrotaan yleisesti olleen prostituoituja. Kuitenkin viidestä uhrista vain yksi oli kiistatta toiminut ammatillisesti prostituoituna, muut olivat köyhiä ja suojattomia, kadulla yöpyneitä naisia.¹⁰⁴ Naisten stereotypisoiminen seksuaalimoraaliltaan löyhiksi on tyypillistä myös sotapropagandassa ja sisällissodan jälkeisinä vuosina Suomessa pyrittiin ylläpitämään

valkoisten sodan aikana luomaa käsitystä punaisista naisista haureellisina.¹⁰⁵

Kulttuurisesti jaettua kategoriaa, johon liitetään poikkeuksellisen vahvoja kielteisiä kuvauksia, voidaan kutsua leimatuksi identiteetiksi. Ihmisen tultua määritellyksi tällaiseen kategoriaan, seurauksena on usein sen jatkuva uusintaminen ja toistuva henkiin herättäminen eri yhteyksissä.¹⁰⁶ Seksityötä tekevän naisen kohdalla prostituoidun kategoria on niin leimaava, että sen myötä nainen tulee helposti nähdyksi vain seksin myymisen kautta. Häneltä viedään persoonallisuus ja hänen muut roolinsa ja tekemisensä sivuutetaan tai alistetaan seksityölle.¹⁰⁷ Näiden naisten tutkiminen siitä lähtökohdasta käsin, että he olivat prostituoituja, kaventaa herkästi näkökulmaa ja siten myös naisten toimijuutta. Vaikka moni tutkimistani naisista luultavasti harjoittikin vastikkeellista seksiä, he olivat ankaran kontrollin kohteena ennen kaikkea saamansa haurellisen naisen leiman vuoksi. Sen ulkopuolella he olivat myös tyttäriä, työntekijöitä, naapureita ja ystäviä.

Viitteet

- 1 Markkola 2002, 165; Häkkinen 1995, 17.
- 2 Markkola 2002, 165–166; Pulkkinen & Sorainen 2011.
- 3 Pulkkinen & Sorainen 2011.
- 4 Markkola 2002, 165–188.
- 5 Häkkinen 1995, 165–167, kuvaliite.
- 6 Markkola 2002, 166. Naisliikkeestä prostituution vastustajana Englannissa ks. Bartley 2000.
- 7 Kilpi 1953, 106–116.
- 8 Markkola 2002, 165–188.
- 9 Häkkinen 1995, 167.
- 10 Käytän tässä enimmäkseen haureellisuuden käsitettä, joka oli tutkimissani viranomaisaineistoissa yleisimmin esiintyvä käsite seksuaaliselta siveellisyydeltään epäilyttäväksi katsotuille naisille.
- 11 Ks. Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 10–11.
- 12 Kirjoitan tässä artikkelissa irtolaispidätyksistä ja -tuomioista, vaikka juridisesti kyseessä olivat kiinniotot irtolaisuuden perusteella ja päätökset, joilla irtolainen määrättiin yleiseen työhön. Kuitenkin siveyspoliisi ja irtolaisina pidetyt itse kirjoittavat pidätyksistä ja tuomioista, joka kuvastaa irtolaisasetukseen perustuneiden toimien todellista, melko mielivaltaista luonnetta. Olen valinnut käyttää tässä artikkelissa kuvattujen toimijoiden käyttämiä käsitteitä.
- 13 Häkkinen 1995, 168.
- 14 Kuulustelupöytäkirjat 1900–1911. Helsingin poliisilaitoksen huolto-osaston I arkisto (HHA I). Kansallisarkisto Helsinki (KA Helsinki).
- 15 Suomen virallinen tilasto (SVT) XII 1900–1916.
- 16 Häkkinen 1995, 168.
- 17 Häkkinen 1995, 168.
- 18 Ståhlberg 1898, 149.
- 19 Pulma 1994, 29, 56.
- 20 Jaakkola 1994, 111.
- 21 Ståhlberg 1898, 116–117.
- 22 Toivola 1943, 166–167, 175.
- 23 Ståhlberg 1898, 147.
- 24 Ks. Pulkkinen & Sorainen 2011; Ståhlberg 1898, 148–149.
- 25 Ståhlberg 1898, 148–150.

- 26 Häkkinen 1995, 172–174, liite 3; Keskinen & Silvennoinen 2004, 62, 66.
- 27 Häkkinen 1995, 155–156; Toivola 1943, 164–166; Ståhlberg 1898, 161–205; Anomus- ja valitusaktit 1908–1916. Senaatin oikeusosaston arkisto (SOO). KA Helsinki; Kuulustelupöytäkirjat 1900–1911. HHA I. KA Helsinki.
- 28 SVT XII 1883–1921: Irtolaisuuden perusteella vangitut ja yleiseen työhön siirtyneet vangit.
- 29 Ståhlberg 1898, 199–200.
- 30 Olen etsinyt tapaukset Senaatin oikeusosaston päätöstalioista poimimalla hakemistosta kaikki ne tapaukset, jotka on kirjattu irtolaisasiassa tehdyksi valitukseksi. Aikarajaus alkaa tässä artikkelissa vuodesta 1908, jolloin ohjesääntöinen prostituution kielto tuli voimaan ja päättyy vuoteen 1918, jolloin valitusten käsittely siirtyi Senaatin oikeusosastosta Korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Vuosina 1917–1918 ei käsitelty yhtään irtolaisasiassa tehtyä valitusta ja ainoa vuonna 1916 tehty valitus koski vuonna 1915 annettua tuomiota. (Päätöstalio 1908–1917. SOO. Kansallisarkiston Digi-taaliarkisto (KA Digi)).
- 31 Anomus- ja valitusaktit 1908–1916. SOO. KA Helsinki.
- 32 Kuulustelupöytäkirjat 1900–1911. HHA I. KA Helsinki.
- 33 Yksi naisista teki tutkitulla ajanjaksolla valitukset kahdesta eri tuomiosta, joista toisesta kahdella eri valituksella. Tämän lisäksi hän kirjelmöi kuvernöörille jo tutkintavaiheessa. Hänen valitusdokumentteja on siis aineistossa yhteensä neljä (Anna H. pag 490/1909, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Anna H. pag 13/1916, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki).
- 34 V 53/1900, Kuulustelupöytäkirjat Ca:176. HHA I. KA Helsinki.; L 60/1903, Kuulustelupöytäkirjat Ca:93. HHA I. KA Helsinki; T 21/1911, Kuulustelupöytäkirjat Ca:169. HHA I. KA Helsinki.
- 35 Amanda T. pag 362/1908, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 36 Häkkinen 2015, 28–30.
- 37 Vainio-Korhonen 2018a ja 2018b; Kaihovirta 2015, 340–341.
- 38 King 2007; Sokoll 2000.
- 39 Sokoll 2000.
- 40 Olen aiemmin käynyt läpi kaikki helsinkiläisten miesten ja naisten vuosina 1883–1916 tekemät valituskirjeet, joita olen löytänyt yhteensä 44. (SOO Anomus- ja valitusaktit 1883–1916. SOO. KA Helsinki.)
- 41 Amanda T. pag 362/1908, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Alma W. pag 164/1910, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 42 Anna H. pag 13/1916, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Aina T. pag 73/1915, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Sofia A. pag 160/1912, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.

- 43 Lempi L. pag 247/1915, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki. Kyseessä ei kuitenkaan todennäköisesti ole itse kirjoitettu valitus, koska oletettavasti omakätinen allekirjoitus on selvästi erilaista (heikompa) käsiälää kuin teksti.
- 44 Anna H. pag 490/1909, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Anna H. pag 13/1916, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki. Annan kaksi valitusta ja yksi kirjelmä kuvernöörille ovat pitkiä ja polveilevia, yksityiskohtaisia tarinoita ja niistä puuttuvat viittaukset asetukseen. Yksi varatuomari Gösta Palmroosin Annalle kirjaama valitus taas on asiallisempi, lyhyempi ja ruotsinkielinen.
- 45 Muun muassa eräs vankilan kirjanpitäjä on kirjannut valitukset viidelle eri henkilölle vuosina 1892–1901: Wendla H. pag 13/1892, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Anna S. pag 125/1893, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Lovisa T. pag 365/1895, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Henrik E. pag 103/1897, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Abraham U. pag 32/1901, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 46 Alhanen 2007; Foucault 1975/2000.
- 47 Jokinen, Juhila & Suoninen 2012.
- 48 Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 11–12; Juhila 2004, 20.
- 49 Häkkinen 2015, 35–36; Häkkinen 1995, 171.
- 50 Häkkinen 1995, 121, 171.
- 51 Vuosittain 28–59 % yleiseen työhön saapuneista oli näin laskien ensikertalaisia. (SVT XII 1908–1916.)
- 52 Häkkinen 1995, 127, 134–135, 138.
- 53 Sofia A. pag 160/1912, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 54 V 53/1900, Kuulustelupöytäkirjat Ca:176. HHA I. KA Helsinki; T 21/1911, Kuulustelupöytäkirjat Ca:169. HHA I. KA Helsinki.
- 55 Amanda T. pag 362/1908, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; L 60/1903, Kuulustelupöytäkirjat Ca:93. HHA I. KA Helsinki.
- 56 Anna H. pag 13/1916, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 57 V 53/1900, Kuulustelupöytäkirjat Ca:176. HHA I. KA Helsinki.
- 58 Amanda T. pag 362/1908, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 59 L 60/1903, Kuulustelupöytäkirjat Ca:93, HHA I. KA Helsinki.
- 60 Anna H. pag 13/1916, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; L 60/1903, Kuulustelupöytäkirjat Ca:93. HHA I. KA Helsinki; V 53/1900, Kuulustelupöytäkirjat Ca:176. HHA I. KA Helsinki; T 21/1911, Kuulustelupöytäkirjat Ca:169. HHA I. KA Helsinki.
- 61 Häkkinen 1995, 178–179, liite 3.
- 62 Häkkinen 1995, 179.

- 63 T 21/1911, Kuulustelupöytäkirjat Ca:169. HHA I. KA Helsinki.
- 64 Anna H. pag 13/1916, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Anna H. pag 490/1909, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 65 Sofia A. pag 160/1912, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; V 53/1900, Kuulustelupöytäkirjat Ca:176. HHA I. KA Helsinki.
- 66 Anna H. pag 13/1916, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 67 Amanda T. pag 362/1908, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 68 T 21/1911, Kuulustelupöytäkirjat Ca:169. HHA I. KA Helsinki.
- 69 L 60/1903, Kuulustelupöytäkirjat Ca:93. HHA I. KA Helsinki.
- 70 T 21/1911, Kuulustelupöytäkirjat Ca:169. HHA I. KA Helsinki.
- 71 V 53/1900, Kuulustelupöytäkirjat Ca:176. HHA I. KA Helsinki.
- 72 Amanda T. pag 362/1908, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 73 Aina T. pag 73/1915, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Sofia A. pag 160/1912, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 74 Sofia A. pag 160/1912, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 75 Anomus- ja valitusaktit 1908–1916. SOO. KA Helsinki.
- 76 Aina T. pag 73/1915, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 77 Alma W. pag 164/1910, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 78 Lempi L. pag 247/1915, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 79 Häkkinen 1995, 181, 32.
- 80 L 60/1903, Kuulustelupöytäkirjat Ca:93. HHA I. KA Helsinki; V 53/1900, Kuulustelupöytäkirjat Ca:176. HHA I. KA Helsinki; T 21/1911, Kuulustelupöytäkirjat Ca:169. HHA I. KA Helsinki; Amanda T. pag 362/1908, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Anna H. pag 13/1916, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 81 Sofia A. pag 160/1912, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 82 Anomus- ja valitusaktit 1908–1916. SOO. KA Helsinki.
- 83 Sofia A. pag 160/1912, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki. Suom. JS.
- 84 Anna H. pag 13/1916, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 85 Sofia A. pag 160/1912, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Lempi L. pag 247/1915, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Aina T. pag 73/1915, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Amanda T. pag 362/1908, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 86 Alma W. pag 164/1910, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 87 Anna H. pag 490/1909, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 88 Lempi L. pag 247/1915, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Sofia A. pag 160/1912, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Alma W.

- pag 164/1910, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Amanda T. pag 362/1908, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.; Anna H. pag 13/1916, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 89 Anna H. pag 13/1916, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 90 Sofia A. pag 160/1912, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 91 Amanda T. pag 362/1908, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Alma W. pag 164/1910, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 92 Aina T. pag 73/1915, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 93 Anna H. pag 490/1909, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki; Anna H. pag 13/1916, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 94 Anna H. pag 490/1909, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 95 Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012.
- 96 Jokinen, Huttunen & Kulmala, 2004, 11.
- 97 Tässä artikkelissa on tarkasteltu vain yksittäisten naisten kategorisointia suoraan heitä koskeissa teksteissä. On kuitenkin huomattava, että kategorisointia tapahtuu erityisesti niissä yleisemmissä keskusteluissa ja virallisissa dokumenteissa, joissa ei puhuta yksittäisistä naisista. Siksi tämän analyysin syventäminen edellyttäisi tutkimusaineiston laajentamista myös mm. ajan siveellisyyskeskusteluihin.
- 98 Häkkinen 1995, 153.
- 99 Häkkinen 1995, 30.
- 100 Anna H. pag 13/1916, Anomus- ja valitusaktit. SOO. KA Helsinki.
- 101 Häkkinen 1995, 30.
- 102 Häkkinen 1995, 134–135.
- 103 ks. myös Häkkinen 1995, 30; Vainio-Korhonen 2018a, 12, 19–20.
- 104 Rubenhold 2020.
- 105 Lintunen 2015, 49–55, 79.
- 106 Juhila 2004.
- 107 Kontula 2008, 66.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto (KA Digi)

Oikeusosaston arkisto (SOO)

Päätöstaltiot 1908–1917

Kansallisarkisto, Helsinki (KA Helsinki)

Oikeusosaston arkisto (SOO)

Anomus- ja valitusaktit 1883–1916

Helsingin poliisilaitokset huolto-osaston I arkisto (HHA I)

Kuulustelupöytäkirjat 1900–1911

Painetut lähteet

Suomen Virallinen Tilasto (SVT) XII. Vankeinhoito. Vankeinhoitohallituksen kertomukset 1883–1921.

Kirjallisuus

Alhanen, Kai (2007): *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa*. Gaudamus, Helsinki.

Bartley, Paula (2000): *Prostitution. Prevention and Reform in England, 1860–1914*. Routledge, London, New York.

Foucault, Michel (1975/2000): *Tarkkailla ja rangaista*. Suom. Eevi Nivanka. Otava, Helsinki.

Häkkinen, Antti (1995): *Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939*. Otava, Helsinki.

Häkkinen, Antti (2015): Kaupungin reunoilla. Helsingiläistä alamaailmaa etsimässä. Teoksessa Antti Häkkinen & Mikko Salasuo (toim.), *Salattu, hävetty vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä?* Vastapaino, Tampere, 21–50.

Jaakkola, Jouko (1994): Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen, *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan kirjallisuus, Sarja sosiaalipolitiikka, sosiaaliturva 1. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki, 71–161.

- Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004): Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.), *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Gaudeamus, Helsinki, 9–19.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012): *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit. Johdatus kategoria-analyysiin*. Vastapaino, Tampere.
- Juhila, Kirsi (2004): Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.), *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Gaudeamus, Helsinki, 20–32.
- Kaihovirta, Matias (2015): *Oroliga inför framtiden : en studie av folkligt politiskt agerande bland bruksarbetarna i Billnäs ca 1900–1920*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki. <https://www.doria.fi/handle/10024/113083>.
- Keskinen, Kimmo & Silvennoinen, Oula (2004): *Helsingin poliisilaitoksen historia 1826–2001*. Helsingin kihlakunnan poliisilaitos, Helsinki.
- Kilpi, Sylvi-Kyllikki (1953): *Suomen työläisnaisliikkeen historia*. Kansankulttuuri, Helsinki.
- King, Steven (2007): Pauper Letters as a Source. *Family & Community History* 10 (2), 167–170.
- Kontula, Anna (2008): *Punainen eksodus. Tutkimus seksityöstä Suomessa*. Like, Helsinki.
- Lintunen, Tiina (2015): *Punaisten naisten tiet. Valtiorikosoikeuteen vuonna 1918 joutuneiden Porin seudun naisten toiminta sota-aikana, tuomiot ja myöhemmät elämänvaiheet*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 412. Turun yliopisto, Turku.
- Markkola, Pirjo (2002): *Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Pulkkinen Tuija & Sorainen Antu (2011): Johdanto. Teoksessa Tuija Pulkkinen & Antu Sorainen (toim.), *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia*. Historiallinen Arkisto 133. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 9–35.
- Pulma, Panu (1994): *Vaivaisten valtakunta*. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen, *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan kirjallisuus, Sarja sosiaalipolitiikka, sosiaaliturva 1. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki, 15–70.
- Rubenshold, Hallie (2020): *Viisi. Viiltäjä-Jackin tuntemattomat uhrin*. Suom. Mari Janatuinen. Atena Kustannus, Jyväskylä.
- Sokoll, Thomas (2000): Negotiating a Living: Essex Pauper Letters from London, 1800–1834. *International Review of Social History* 45, 19–46.

- Ståhlberg, K. J. (1893): *Irtolaisuus Suomen lain mukaan*. Suomen Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto, Helsinki.
- Toivola, Osmo (1943): *Alkoholisti- ja irtolaishuolto. Lainsäädäntö ja käytännöllinen huoltotyö*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki ja Porvoo.
- Vainio-Korhonen, Kirsi (2018a): *Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa. Seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Vainio-Korhonen, Kirsi (2018b): Gustava Blomberg – uppiniskainen leskivaimo tyrmässä ja kehruhuoneessa 1840-luvun Turussa. Teoksessa Ismo Björn, Antti Härkönen, Jenni Merovuo, Riikka Myllys & Arto Nevala (toim.), *Ruukki, raja ja rahvas: Oikeutta 60-vuotiaalle Kimmo Katajalalle*. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu.